

OGUZ KAGAN'IN KİMLİĞİ, OGUZLAR VE OGUZ KAGAN DESTANLARI ÜZERİNE BİR-İKİ SÖZ

Saadettin GÖMEÇ*

**Identity of Oghuz Kaghan and Thoughts on the Oghuz Kaghan and Oghuz
Kaghan's Epics**

Özet

Dünyanın en eski milletlerinden birisi olan Türklere ait tarihî ve kültürel meseleler, bugün üzerinde en çok tartışılan konular arasındadır. Türklerin tarihî destan kahramanı Oguz Kagan hakkında da şimdiye kadar bir sürü şey söylenmiştir. Bu yazımızda, hem bunları dile getirdik, hem de Oguz Kagan ve Oguz-nâmeler hususunda birtakım açıklayıcı bilgiler ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Oguz Kagan, Mo-tun, Oguz-nâme

Abstract

Who is Oguz? Is he an historical hero or a real personality lived in history? So far, many have tried to answer this question while some regarded him as the great Hun yabgu, Mo-tun (Mete), some assumed him to be a divine prophet sent to the Turks. In fact, both ideas have some ground to be believed in.

Key Words: Oguz Kaghan, Mo-tun, Oguz-name

Türk edebiyatının hiç şüphesiz en kıymetli hazinelerinden birisi Oguz Kagan Destanı veya diğer bir deyişle Oguz-nâmelerdir. Muhtevasında köklü bir tarih ve kültür unsuru yatan Oguz-nâmeler, bilindiği üzere tarihî Türk destan kahramanı ve hükümdarı Oguz Kagan'ın fütûhatını anlatır. Bu yüzden ilk önce Oguz Kagan destanlarında baş rolü oynayan Oguz'un kimliği üzerinde durmakta fayda vardır.

---

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

Kimdir bu Oguz? Sadece bir destan kahramanı mı, yoksa gerçekten tarihte yaşamış bir şahsiyet mi? Bu soruya şimdiye kadar pekçok alim cevap vermeye çalışmış ve hazırlarına göre: büyük Hun vabousu Mo-tun (Meté) kabul

gibi Çin belgeleri Mo-tun'un hayatını çok renkli bir şekilde anlatmaktadır. Çin kaynaklarındaki bu hikayeler, Türklere ait ilk destanî materyallerdendir.

Mo-tun, Asya'da siyasî hakimiyetini sağladıktan sonra Çin topraklarına doğru akınlara başlamış, Çin Seddi'ni kolayca aştığı gibi, hatta Çin imparatoru Kao-ti'yi (M.Ö. 206-195) sıkıştırmış (M.Ö. 201), imparator yıllık vergi vermek suretiyle onun elinden kurtulabilmistir⁵ Mo-tun Yahou M.Ö. 174 tarihinde

Bunun yanısıra Tanrı tarafından zaman zaman insan oğullarına, doğru yolu bulmaları amacıyla peygamberlerin gönderildiğini de bilmekteyiz ve Hâk dinlere ait kitaplardan her kavime bir peygamber yollandığını öğrendiğimiz gibi, bunların sayısının da oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Özellikle Oguz-nâmelerin İslami unsurlar taşıyan varyantlarında, Oguz'un bir Hâk dine mensubiyeti (ki burada Müslümanlık ön plandadır) onun da bir elçi olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tarihte, Oguz adıyla gelen bir peygamber ve onun dinini vavmak için üvesi olduğu milletle beraber vavmış olduğu mücadele,

Bazı alimlerin Käk Türk kaganlarının da Oguzlardan neset ettiği konusunda

Kök Türkçe yazıtlardan, Oguzların yurdunu Selenge'nin doğusunda tesbit ediyoruz. İslam coğrafyacılarına göre, Yafes'in soyundan gelen Guz (Oguz), Bulgarların kıyısında yer tutmuştur deniyorsa da¹⁵, bu bilgi daha sonraya aittir ve Oguzların batıya yönelmeye başlamaları, 8. asrın ikinci yarısından sonra olmuştur.

Tıpkı Kök Türkler çağında olduğu gibi, Uygurlar zamanında da Oguzların isyanı vardır. Bu bakımdan oldukça ilginç bir Türk topluluğudurlar. Hatta kendi kurdukları sülale devletlerinin de en büyük muhalifleri olmuşlardır. Kök Türkçe yazılı belgelerde 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Oguzlarla alâkalı bir kayda rastlamıyoruz. Bu da bize onların batıya doğru kaydıklarını gösteriyor. Umumiyetle Sır-Derya boylarına gelen Oguzlar, buradaki Peçenekleri daha batıya sürerek, yeni bir yurt tuttular. 10. yüzyılın ilk yarısında başlarında bir yabgunun bulunduğu ve merkezlerinin de Yangı-kent olduğunu İslam kaynakları kaydetmektedir. Bu memleket genel manada İrtiş ve İtil Nehirleri arasındaki bozkırları içerisine almakta ve güneyde Sır-Derya ve Üst-Yurt sahalarını ihtiva etmektedir¹⁶.

10. asrın Oguzlarının çok kuvvetli olduğu, hususiyetle 9. yüzyılın başlarında Arap valileri arasındaki mücadelelerde de Oguzların rolünün bulunduğu, ekseriyetinin de Mani inancında oldukları söylenmiştir¹⁷.

11. asırla birlikte, kalabalık Türk kuvvetleri halinde Anadolu ve Suriye bölgelerine gelen Oguzlar, dünya tarihinde çok önemli gelişmelere sebep oldular. Oguzlara, İslamiyeti kabul ettikten sonra Türkmen denmeye de başlandı. Tarihteki ilk büyük devletleri Selçukluları Kınık boyuna dayanarak kuran Oguzlar, Selçuk soyunun zayıflamasında da etkili olduktan sonra, Osmanlı hanedanlığı kanalıyla iktidarı Kayılara teslim ettiler ve altı yüz sene gibi uzun bir müddet Türk ve İslam aleminin liderliğini yaptıktan başka, dünyanın en güçlü ülkelerinden biri olma ünvanına sahip oldular.

Geniş zaman çizgisi içerisinde bazan tarih, bazan da almış olduğu unsurlar icabı bir hayat hikayesi anlamındadır. Destanlar, milli ülkülerle donanmış manzum eserlerdir. Çağlardan beri sürüp-gelen bu destanlar, milli ruhu ifade eder. Milli ruhu hayatta tutabilmek, hatta milli tarihi yaratabilmek için pekçok milletin uydurma destanlar bile yazdığına tarih şahit olmuştur. Mesela bugünkü Fars milletinin bir ırk olarak ayakta kalabilmesi milli şairleri Firdevsi'nin yazmış olduğu Şehnâme'ye bağlıdır.

Türk destanlarına bir nevi halk tarihi de diyebiliriz. Türk destanları üzerinde çalışan ilk Türk ilim adamı Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp'in vaktiyle ilkokul çocukları için çıkan "Çocuk Dünyası" adlı haftalık dergide "Türk Tufanı" başlığı ile yazdığı bir manzume Oguz Kagan Destanı'nın değiştirilmiş bir şeklidir. Sonra bir Başkurt Türkü olan Z.Velidi Toğan, Türk destanlarının sözlü olarak yaşadığı coğrafyayı ve lehçeleri bilip, aralarında bulunmuş olmanın avantajını da kullanıp; destanlarımızı tasnif etmeye çalışmış ve bazı karanlık noktaları aydınlatmıştır.

tane Oguz Destanı mevcuttur. Bunları belki rahmetli Z.V.Togan'dan yararlanarak, şöyle sıralayabiliriz:

1-Oguz Tarihi'nin daha Reşideddin hayatta iken istinsah edilen ve minvatiirlerle süslenen. daha sonra Hafız Abru'nun Mücmal at-Tevarih adlı

1-Oguz Kagan büyük bir ihtimalle Motun Yabgu'dur.

2-Oguz'un çocuklarının bazılarını da tarihi vesikalarda tesbit edebiliyoruz. Yani onlar da gerçekte hükümdarlık yapmışlardır.

3-Oguz boyunun teşekkülü yüzyıllar içerisinde gelişerek, son boy düzenini 10. asırda almış olmalıdır.

4-Oguz-nâmeler değerlendirilirken bize göre, önce İslam öncesi unsurları bünyesinde barındıran Uygur Türkçesi nüsha temel alınmalıdır.